

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

THE TAX BURDEN IN UKRAINE AS A FACTOR OF INFLUENCE ON THE STATE OF THE ECONOMIC STABILITY OF ENTERPRISES

Наталія ЛОХАНОВА,
кандидат економічних наук,
Одеський національний
економічний університет

Nataliya LOKHANOVA,
PhD Economics,
Odessa National
Economic University

Одним з важливих суспільних інститутів, який здійснює безпосередній і досить суттєвий вплив на стан економічної стійкості й безпечного розвитку будь-якого суб'єкта господарювання, є система оподаткування.

У свою чергу, якщо розглядати останню з позицій теорії неінституціоналізму, то в такому контексті податки постають як плата підприємств за зменшення їх власних трансакційних витрат. Теоретично це можна пояснити так, що підприємство «обмінює» суму коштів, сплачену у вигляді податків, на певні суспільні блага, які забезпечуються державою, тим самим зменшуючи власні витрати. Однак такий обмін є еквівалентним лише тоді, коли рівень споживання суспільних благ у вартісному вигляді є адекватним сумі податкового навантаження, яку несе підприємство.

Але об'єктивна оцінка ситуації, що склалася в Україні відносно споживання суспільних благ більшою частиною підприємств, на жаль, свідчить про те, що, як правило, суб'єкти господарювання не отримують реальної підтримки держави при здійсненні власної господарської діяльності, навпаки, рівень зарегульованості підприємницької діяльності та саме податкове навантаження продовжують залишатися такими, що державні органи тільки перешкоджають розвитку бізнесу явними чи прихованими шляхами.

Ця ситуація не може не сприяти суб'єктами господарювання не інакше, як надмірний податковий тиск, який лише гальмує економічний розвиток і підірває економічну стійкість.

Питання податкового навантаження та його впливу на економічний розвиток підприємства досліджуються в роботах ряду зарубіжних і вітчизняних учених. У працях **А.Гарберга, П.Самуельсона, Дж.Стігліца, А.Соколова** та інших розглядаються аспекти надлишкового податкового тиску. У розробках **Д.Норта** закладено основи розгляду податкового навантаження з позицій неінституціонального підходу; у роботах **В.Полтеровича** воно досліджено з точки зору теорії інституціональних пасток, у які потрапляють суб'єкти господарювання. Незважаючи на увагу дослідників до цих питань, слід зазначити, що ряд аспектів продовжують залишатися дискусійними. А оскільки в Україні в останній рік відбулися суттєві зміни в системі оподаткування, то вони особливо потребують критичного аналізу й оцінки з позицій того, яким чином прийняття Податкового кодексу України змінило ситуацію з податковим навантаженням на бізнес в Україні.

Мета дослідження полягає в тому, щоб оцінити ступінь існуючого податкового навантаження на бізнес в Україні у зв'язку зі змінами в системі податкового законодавства, проаналізувати його з позицій теорії неінституціоналізму та впливу на стан економічної стійкості й безпечного розвитку підприємств, а також запропонувати можливі шляхи зменшення.

Як відомо, для характеристики податкового навантаження можуть використовуватися різні показники на макроекономічному та мікроекономічному рівнях. У даному випадку звернемо увагу на такі основні показники, що характеризують податкове навантаження на рівні окремого підприємства [1]:

1) Частка податкових виплат підприємства Tax_{bt} у загальній сумі прибутку:

$$Tax_{bt} = \frac{TP}{P} 100\%,$$

де TP – податкові виплати підприємства (tax payment),
 P – балансовий прибуток (profit);

2) Частка податкових виплат підприємства Tax_{bz} в обсязі продаж:

$$Tax_{bz} = \frac{TP}{SR} 100\%,$$

де SR – обсяг продаж підприємства (sales revenue) [1].

Застосування обох цих показників дає достатньо обґрунтовану оцінку податкового навантаження на суб'єкт господарської діяльності. Однак, як правильно зазначено в [1], оскільки підприємство не завжди працює прибутково, то показник Tax_{bz} є більш надійним. Природно, що розмір цього показника суттєво залежить від галузі діяльності й може коливатися в різних межах.

Водночас за допомогою наведених показників, розрахованих за даними окремих підприємств, складно надати узагальнюючу обґрунтовану характеристику стану податкового навантаження в цілому, а також рівня сприяння/несприяння веденню бізнесу в Україні.

У зв'язку з цим інтерес становить методика обчислення податкового навантаження, яка застосовується Світовим банком спільно з компанією PriceWaterhouseCoopers [2-9]. Дана методика використовується в ході щорічних досліджень умов ведення бізнесу «Doing Business» і передбачає експертну оцінку «Paying Taxes» країн світу за трьома важливими індикаторами відносно сплати податків:

- 1) кількість податкових платежів;
- 2) час, необхідний для розрахунку і сплати податків;
- 3) загальна ставка оподаткування.

Як бачимо, відповідно до цієї методики рівень податкового навантаження характеризується як шляхом застосування традиційного, загальновідомого показника – частки податкових і прирівняних до них виплат в обсязі продаж, тобто через загальну ставку оподаткування, так і шляхом застосування ще двох, досить простих, однак важливих показників, а саме: загальної кількості податків і зборів, а також розміру часу на розрахунок і справлення останніх. Вважаємо такий підхід цілком правильним і погоджуємося з тим, що навантаження на платника податків характеризується «не тільки розміром платежів, але й механізмом їх сплати» [1].

Розглянемо, які ж тенденції відносно податкового клімату в Україні простежуються за даними відповідних досліджень Світового банку.

Ще недавно – в 2007 році – українська система оподаткування була оголошена найобтяжливішою у світі, про що свідчило 177 місце в загальному рейтингу серед 178 країн. Час, що витрачався на розрахунок і сплату податків, становив майже 2085 годин на рік, а загальна ставка оподаткування – 57,3% доходу (виручки) підприємства. Окремо експертами зазначалося, що в Україні не було податкового кодексу, все законодавство було розкидане по численних нормативно-правових актах (яких нараховувалося більше 400), а для відшкодування податку на додану вартість було потрібно зібрати величезну кількість документів в оригіналі [2].

У 2008 році картина несуттєво змінилася, а саме: у рейтингу «за простотою сплати податків» Україна посіла 180 місце зі 181. Водночас, за підрахунками PriceWaterhouseCoopers, кількість годин, що витрачалася на розрахунок та сплату податків, зменшилась до 848 (з 2085 у 2007 році), а загальна ставка оподаткування становила 58,4% (на 1,1% більше від показника 2007 року) [3].

У 2009 році в рейтингу за простотою сплати податків Україна посідає 181 місце зі 183, кількість годин на розрахунок і сплату податків несуттєво зменшується і становить 736, зменшується й загальна ставка оподаткування – 57,2%. Однак загальна кількість податків у 2009 році налічує 147, що відповідає 183-му, тобто останньому місцю в рейтингу країн [4; 5].

У 2010 році Україна знову-таки на «печесному» 181-му місці зі 183, але кількість податкових платежів становить уже

У статті зроблено оцінку ступеня податкового навантаження на бізнес в Україні у зв'язку зі змінами в системі податкового законодавства і запровадженням Податкового кодексу. Проаналізовано суть податкового навантаження з позицій теорії неінституціоналізму. Визначено вплив податкового тиску на стан економічної стійкості й безпечного розвитку вітчизняних підприємств, а також запропоновано можливі шляхи його зменшення.

An estimate of the size of the tax burden on business in Ukraine in connection with the changes in the tax legislation and the introduction of the Tax code carried out in this article. The essence of the tax burden is analyzed from the standpoint of the theory of neoinstitutionalism. The influence of tax pressure on the state of the economic sustainability and safe development of the domestic enterprises are described, as well as possible ways of reducing the tax burden offered.

Таблиця 1. Показники простоти сплати податків деяких країн світу за даними звіту за 2011 рік (Paying Taxes 2012) Pricewaterhousecoopers [8; 9]

Країна	Кількість податкових платежів		Час, необхідний для розрахунку та сплати податків		Загальна ставка оподаткування		Узагальнений рейтинг простоти оподаткування
	Показник	місце в рейтингу	показник, год./рік	місце в рейтингу	показник, %	місце в рейтингу	
Австрія	14	49	170	57	53,1	147	78
Білорусь	18	63	654	172	62,8	157	156
Болгарія	17	59	500	166	28,1	36	84
Великобританія	8	17	110	24	37,3	82	18
Угорщині	13	46	277	124	52,4	143	114
Грузія	4	4	387	152	16,5	14	39
Данія	10	38	135	41	27,5	33	15
Іспанія	8	17	187	66	38,7	90	40
Італія	15	54	285	127	68,5	170	133
Казахстан	7	11	188	68	28,6	41	17
Молдова	48	158	228	98	31,3	47	109
Німеччина	12	44	221	88	46,7	130	86
Польща	29	96	296	130	43,6	112	127
Росія	9	29	290	128	46,9	132	102
США	11	40	187	66	46,7	131	69
Україна	135	183	657	175	57,1	152	181
Фінляндія	8	17	93	19	39,0	92	21
Франція	7	11	132	38	65,7	164	55
Чеська Республіка	8	17	557	169	49,1	137	117
Швеція	4	4	122	32	52,8	146	44
Швейцарія	19	68	63	8	30,1	43	16
Японія	14	49	330	139	49,1	138	119

135, час на розрахунок і сплату податків також зменшується до 657 годин, що на 79 годин менше, ніж у попередньому періоді. Загальна ставка оподаткування становить 55,5% [6; 7].

Починаючи з 2011 року в Україні відбуваються суттєві зміни в системі оподаткування, запроваджується Податковий кодекс, і нібито ситуація покращується.

В огляді Світового банку наша країна потрапляє до переліку країн, які роблять кроки, спрямовані на полегшення системи оподаткування і зменшення податкового навантаження завдяки запровадженню Податкового кодексу. Так, в огляді зазначається, що Україна належить до тих країн, які полегшили систему оподаткування, змінили податкові закони, зменшили ставку податку на прибуток, створили умови для підтримання відповідності в розрахунках різних податків.

Однак, за даними 2011 року, у дослідженнях «Doing Business-2012» у рейтингу «за простотою сплати податків» Україна не підіймається вище свого 181-го місця, як і в попередньому році. Кількість податкових платежів становить 135 (183 місце в рейтингу). Час, що витрачається на сплату податків, залишається на рівні попереднього періоду – 657 годин (175 місце), а рівень загальної ставки оподаткування становить 57,1% (152 місце) [8; 9].

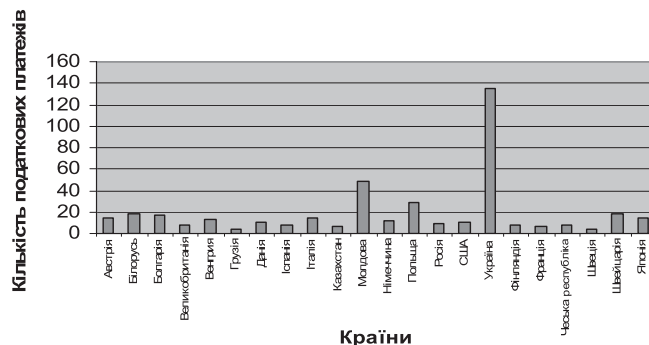
У табл. 1 наведено показники простоти сплати податків у деяких країнах світу за даними огляду в 2011 році Paying Taxes 2012, складеного PricewaterhouseCoopers [8; 9]. За даними табл. 1 і рис. 1 можна визначити, що, незважаючи на прийняття Податкового кодексу і трансформацію системи оподаткування, Україна продовжує посідати останнє місце в рейтингу країн за кількістю податкових платежів, а її система оподаткування залишається надмірною й обтяжливою.

За часом, що витрачається на розрахунок і сплату податків, Україна не витримує порівнянь ані з жодною з розвинених країн світу, ані з жодною з країн СНД. Постає логічне запитання: про яке спрощення системи оподаткування та її полегшення може йти мова за таких значних витрат часу на дотримання нового податкового законодавства?

Що ж стосується загального податкового навантаження, що може бути відображено через загальну ставку оподаткування (табл. 1, рис. 2), то воно в Україні є вищим, ніж у більшості пострадянських країн.

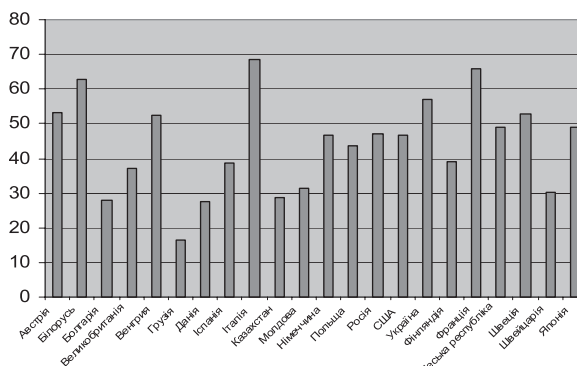
Так, в Україні загальна ставка оподаткування, за останніми даними Світового банку, становить 57,1%, тоді як у Росії – 46,9%, Молдові – 31,3%, Казахстані – 28,6%, Грузії – 16,5%. Лише Білорусь перевищила рівень України відносно загальної ставки оподаткування, оскільки в цій країні вона досягає 62,8%.

Рис. 1. Кількість податкових платежів в окремих країнах світу*

*Складено за даними дослідження «Doing Business-2012», проведеного PricewaterhouseCoopers для Світового банку [8; 9]

Рис. 2. Рівень загальних ставок оподаткування в окремих країнах світу*

*Складено за даними дослідження «Doing Business-2012», проведеного PricewaterhouseCoopers для Світового банку [8; 9]

Якщо порівняти Україну за рівнем загальної ставки оподаткування з країнами колишнього соціалістичного табору, то тут також маємо картину не на користь нашої держави. Наприклад, загальна ставка оподаткування в Польщі становить 43,6%, що на 13,5% нижче, ніж в Україні; у Болгарії – 28,1% – на 29% нижче, ніж в Україні; у Чеській Республіці – 49,1%, на 10,6% нижче, ніж в Україні; в Угорщині – 52,4%, на 4,7% нижче, ніж в Україні.

Порівняння з розвинутими країнами дозволяє зробити висновок, що лише у двох з них (Італія та Франція) загальний рівень ставки оподаткування є вищим за Україну. Порівняно з країнами СНД максимальна ставка оподаткування (62,8%) діє лише в Білорусі. Решта наведених у табл. 1 країн характеризується більш сприятливою системою оподаткування, ніж нині запроваджена в Україні.

Показовими є також дані щодо рівня податкового навантаження в Україні, деталізованого за видами податків і зборів (табл. 2). Як бачимо, за даними звітів компанії PricewaterhouseCoopers, ситуація з податковим навантаженням за видами податків за останні три роки суттєво не змінилася.

Найбільшу питому вагу у складі податкового навантаження становлять податки і збори, пов'язані із заробітної платою (від 43,1 до 43,3%); друге місце має податок на прибуток (від 10,4 до 12,3%), і найменшу питому вагу становлять інші податки (від 1,6 до 1,8% у різні роки). Тобто очевидним є висновок, що найбільш обтяжливими для підприємств усіх форм власності та сфер діяльності є суми соціального внеску від сум заробітної плати.

Відповідно до підходу Д. Норта, у випадку, коли «суспільні групи вважають, що максимум прибутку не може бути отриманий в умовах існуючої інституційної системи, вони можуть формувати нові інститути. По відношенню до податкової системи йдеться про активізацію неформальних інститутів, якими є «тіньова» економіка та корупція» [10].

Підприємство потрапляє в ситуацію інституційної пастки. Ухилення від податків, за визначенням О. Вашків і А. Поди [11, с. 101], є найпоширенішою з інституційних пасток. При цьому підприємство

Таблиця 2. Розподіл загального рівня податкового навантаження за видами податків і зборів в Україні*

Роки звітів	Загальний рівень податків і зборів	Рівень податку на прибуток	Рівень зборів і податків від сум заробітної плати	Рівень інших податків і зборів	Місце в рейтингу за рівнем податків
2009	57,2	12,3	43,1	1,8	149
2010	55,5	10,4	43,4	1,8	149
2011	57,1	12,2	43,3	1,6	152

*Складено за даними досліджень «Doing Business», проведених PricewaterhouseCoopers для Світового банку [8; 9]

водночас стає і об'єктом, і суб'єктом інституційної пастки. Так, стала податкова система, що характеризується надмірним рівнем податкового навантаження й складністю в розрахунку податків, змушує суб'єкти господарювання шукати засоби ухилення від податків. Тобто тим самим у даному випадку підприємство стає об'єктом інституційної пастки, оскільки завдяки прийняттю формальним нормам в оподаткуванні підштовхується на шлях незаконної діяльності.

Здійснення «тіньових» операцій створює для підприємства, з одного боку, додаткові ризики, а з другого – нові транзакційні витрати. Водночас до тих пір, поки сума цих витрат залишатиметься меншою, аніж сума податкового навантаження, за умови легальної діяльності суб'єкт господарювання природно буде обирати для себе найбільш ефективний шлях її ведення.

Однак в [11, с. 101-102] правильно зазначено, що «поширення цього явища серед значної кількості підприємств і фірм зменшує ймовірність їх виявлення, відтак знижує можливі втрати для кожного неплатника. Це у свою чергу призводить до зростання масштабів ухилення від податкових платежів. Наступним етапом у ланцюжку поширення інституційної пастки є поява відповідної системи обслуговування ухилення від податків... Підприємство... на формальному і неформальному рівнях, створює й удосконалює інституційні засади ухилення від податків». У такому контексті суб'єкт господарювання постає як суб'єкт інвестиційної пастки.

Стійкість такого становища пояснюється як суто економічними причинами, пов'язаними з об'єктивною неможливістю підтримання економічно безпечного розвитку за умови повної й чесної сплати всіх податкових платежів, що постають як неефективні транзакційні витрати, так і ментальними, психологічними причинами. Мається на увазі те, що пошук шляхів законної й незаконної мінімізації податкових платежів розглядається як більш ефективна поведінка не тільки з позиції суб'єкта господарювання, а й з позиції суспільства в цілому, «отримує моральне виправдання» [11, с. 101; 12, с. 17]. Лише у випадку, коли соціум буде розуміти, що суми сплачених податків повертаються на користь суспільства в цілому і кожного підприємства зокрема у вигляді конкретних благ, можна бути вести розмови про можливість змін у психології та культурі сплати податків. Не можна не погодитися з думкою, що «тіньова економіка постає не тільки і не тільки причиною, скільки наслідком деформації в реальній економіці» [11, с. 104], тобто є «результатом порушення рівноваги між суб'єктами держави з приводу створення й розподілу продукту» [13, с. 18].

У умовах, коли частина господарської діяльності підприємства знаходиться в «тіні», завдання підтримання економічно безпечного розвитку підприємства відносно цілого ряду питань, наприклад дотримання платіжної дисципліни, кредитування бізнесу, забезпечення умов виконання угод з контрагентами, стає більш складним процесом, у якому задіяні нелегальні й частково легальні, а іноді й кримінальні структури. Це призводить до зростання суми транзакційних витрат, до яких належать не лише звичайні витрати на укладання й дотримання угод, а й витрати, пов'язані з оцінкою ризику втрат через: 1) невиконання угод і неможливість забезпечення законного захисту інтересів підприємства; 2) небезпеку розкриття нелегальних операцій.

Оскільки частина економічних суб'єктів обирає «тіньовий» спосіб ведення господарських операцій, то податкове навантаження є для них більш обтяжливим, аніж величина цих витрат. Це у свою чергу призводить до висновку, що надмірний податковий тиск має вочевидь руйнівний характер як для економічно безпечного розвитку кожного підприємства, так і для економіки держави в цілому.

Ведучи мови про ситуацію з надмірним податковим навантаженням в Україні з позицій неінституціоналізму, з одного боку, і концепції стійкого розвитку, з другого боку, не можна не зупинитися на тому, що тиск на суб'єкти бізнесу з боку державних інститутів і споріднених з ними структур не обмежується лише сумою податків, що сплачуються.

Зовнішній інституційний тиск здійснюється за різними напрямками.

По-перше, це власне податковий тиск у вигляді всієї сукупності податків, зборів і платежів.

По-друге, це застосування інших важелів з боку податкових органів у вигляді самого механізму збору податків і штрафних санкцій. У даному випадку маються на увазі різноманітні не в повній мірі законні механізми, наприклад збір податків авансом до того, як підприємством буде отримано певний результат фінансово-господарської діяльності; тиск при нарахованні штрафних санкцій під час проведення перевірок навіть при відсутності порушень у зв'язку з необхідністю виконання податковими органами плану щодо збору платежів; встановлення й вимагання конкретних сум податків з огляду на встановлене податкове навантаження як відсотка від обороту залежно від виду економічної діяльності тощо.

По-третє, тиск у вигляді платежів для отримання різноманітних дозволів, сертифікатів тощо, без яких неможливе здійснення певного виду господарювання. Ці платежі пов'язані з несенням специфічних транзакційних витрат, що здійснюються на користь державних або споріднених з ними інститутів. Для забезпечення власної діяльності суб'єкт господарювання часто потрапляє в «мережу паперового хаосу», коли для отримання одного дозволу йому доводиться збирати ряд інших дозволів і паперів і відповідно нести додаткові витрати на ці цілі. При цьому навіть отримання всіх потрібних дозволів не гарантує підприємству безпечного функціонування, оскільки воно не застраховане від планових і непланових перевірок численних перевіряючих органів, які в більшості випадків завершуються черговим тиском і черговою сумою неефективних транзакційних витрат.

Тобто замість створення умов для нормального і безпечного ведення бізнесу в Україні за рахунок отриманих від суб'єктів господарювання податків держава продовжує підтримувати складну, непрозору систему зовнішнього інституційного середовища, у якій підприємство постає «донором» як для держави, так і для корумпованих державних органів усіх рівнів, а також споріднених з ними інститутів. У такій ситуації важко віритися в реальність швидкої зміни менталітету вітчизняних платників податків та їх бажання переходити до відкритого й легального ведення бізнесу в Україні.

Не можна не зазначити, що певні кроки на шляху зменшення державного інституційного тягаря на бізнес в останній рік зроблені. Так, виділено ключові й найбільш вагомі, на наш погляд, позитивні моменти, спрямовані на зменшення податкового тиску у зв'язку із запровадженням Податкового кодексу України [14]:

1) застосування регресивних ставок оподаткування – поступове зменшення ставки податку на прибуток, яка згідно з п. 10 розділу XX Перехідних положень Податкового кодексу України в 2012 році становить 21% проти раніше діючих 23% з 1.04.2011 року і 25% – в попередній період. Очікуване зменшення ставки податку на прибуток у 2013 році становить 19%, а з 1.01.2014 року – 16%, що є досить привабливим для бізнесу й позитивним з токи зору сприяння його розвитку в Україні. Позитивним, але поки що відстроченим до 1.01.2014 року кроком є зменшення ставки ПДВ до 17% проти нині діючих 20%. На жаль, доки ця низька ставка ПДВ не вступила в дію, говорити щось про переваги її застосування передчасно;

2) застосування податкових канікул відносно податку на прибуток з можливістю застосування на період з 1.04.2011 року до 1.01.2016 року ставки 0% для певних категорій підприємств – платників податку на прибуток, які фактично належать до суб'єктів малого підприємництва, що передбачена п. 154.6 Податкового кодексу України. Дуже важлива і позитивна норма законодавства за своєю суттю, але досить обмежена за можливістю її практичного застосування для більшості суб'єктів господарювання з огляду на численні обмеження видів діяльності, а також умов відносно обсягу діяльності й кількості найманого персоналу;

3) сприяння вільному вилученню оподаткованих податками коштів чистого прибутку законним шляхом завдяки звільненню від сплати авансового внеску з податку на прибуток дивідендів при їх виплаті фізичним особам. При цьому сума оподатковується лише податком на доходи фізичних осіб за ставкою 5%, що є суттєво меншою порівняно з основною ставкою податку – 15% (17%). Така норма, на наш погляд, буде сприяти створенню умов для легального вилучення чистого прибутку власниками бізнесу та їх відмови від пошуку незаконних шляхів виведення готівки;

4) запровадження з 1 січня 2012 року спрощеної системи оподаткування, обліку й звітності для юридичних осіб і фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності в порядку, встановленому Податковим кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених Законом України від 04.11.2011 №4014-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності», відповідно до яких передбачені достатньо низькі ставки оподаткування для малого бізнесу – у вигляді фіксованих ставок податку в межах від 1 до 10% розміру мінімальної заробітної плати – для першої групи платників (з максимальним річним обсягом доходу до 15000 грн. без використання найманої праці); у межах від 2 до 20% розміру мінімальної заробітної плати – для другої групи платників (з максимальним річним обсягом доходу до 1 млн. грн., кількість найманих осіб не більше 10), а також у вигляді відсоткових ставок у розмірі 3% (за умови сплати ПДВ) або 6% (без ПДВ) для третьої групи платників – фізичних осіб з максимальним обсягом доходу до 3 млн. грн. з кількістю найманих осіб не більше 20 і четвертої груп платників – юридичних осіб з максимальним обсягом доходу до 5 млн. грн. і середньообліковою кількістю персоналу найманих працівників не більше 50 осіб.

Як бачимо, запроваджена спрощена система для СМП суттєво зменшує розмір податкового навантаження на малий бізнес, зокрема: відсоткові ставки для юридичних осіб зменшено фактично в два рази – проти ставок 6% (з ПДВ) і 10% (без ПДВ), які діяли в період до 1.01.2012.

Отже, можна підсумувати, що певні кроки на шляху зменшення податкового навантаження в Україні зроблено. Однак, на жаль, для створення сприятливого інвестиційного клімату й створення умов безпечного розвитку для всіх суб'єктів господарювання цього недостатньо. І проблема полягає в тому, що:

1) податкова реформа реально майже не торкнулася головної складової податкового тягаря у вигляді сум єдиного соціального внеску, який не став меншим і продовжує бути велими обтяжливим. Саме він, як було зазначено вище, є найбільшою частиною навантаження і не сприяє легалізації здійснення виплат на користь найманого персоналу;

2) процес ведення обліку для цілей оподаткування не полегшився, а навпаки – суттєво ускладнився, незважаючи на задеклароване поєднання його з бухгалтерським обліком. Звернімо увагу лише на одну норму Податкового кодексу України, вже фактично запроваджену, яка начоно свідчить про нові складності й суттєве підвищення трудомісткості облікових робіт. Мається на увазі обов'язкова реєстрація податкових накладних у Єдиному реєстрі податкових накладних, необхідність якої передбачена п. 201.10. Запровадження з 1.01.2012 року реєстрації податкових накладних, в яких сума ПДВ в одній накладній становить понад 10000 грн., фактично призводить до того, що більша частина операцій середнього, а тим більше великого суб'єкта господарювання підпадають під додатковий облік у Єдиному

реєстрі, що: 1) потребує додаткових витрат на ведення обліку; 2) ускладнює обліковий процес і несе ряд небезпек, пов'язаних з визнанням чи невизнанням податкового кредиту для підприємства-покупця через помилки підприємства-продавця під час реєстрації документів у реєстрі. Додамо, що ця норма, на жаль, далеко не єдина серед тих, які спрямовані на додаткове зарегулювання обліку й оподаткування вітчизняного бізнесу. Перелік таких норм можна продовжити.

3) зберігаються інші види тиску, пов'язані з діяльністю дозволено-регуляторної системи в Україні, що продовжують залишатися суттєвими. У цілому, на жаль, прозорості в правилах ведення бізнесу в Україні не створюється, більш того, приймаються нові регуляторні акти, що перенавантажують бізнес як фінансово, так і з точки зору необхідності задоволення додаткових інформаційних вимог державних органів. Достатньо згадати нещодавно запроваджені в Україні законодавчі норми відносно необхідності реєстрації відомостей у Державному реєстрі без персональних даних, а також інші аналогічні ініціативи. Якщо ж розглядати ті кроки, що здійснюються в напрямі дерегуляції підприємницької діяльності, то вони залишаються половинчастими, а в ряді випадків – формальними.

А якщо додати до цього загальний високий рівень корумпованості державних органів, то стає зрозумілим, що сформувати безпечний стійкий розвиток підприємництва в Україні за сталих умов практично неможливо.

Для ілюстрації картини з корупцією скористуємося даними з доповіді неурядової міжнародної організації по боротьбі з корупцією й дослідженню рівня корупції Transparency International [15]. Цєю організацією розраховується індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), який визначає рівень корупції в держсекторі від «0» (високий рівень) до «10» (корумпованих чиновників майже немає). За цим рейтингом Україна посідає 152 місце з рейтингом 2,3 зі 182 обстежених країн. Якщо порівняти ці дані з місцем України за рівнем податкового навантаження, яке наводилося вище, то створюється дивне враження, що Україна займає одне й те ж саме 152 місце за різними рейтингами як відносно корупції, так і оподаткування [15]. Цікаво й те, що за сприйняттям корупції за останні три роки з 2008 по 2010, за даними досліджень, майже 30% респондентів зазначають, що в Україні має місце тенденція зростання рівня корупції, 53% вважають, що рівень корупції майже не змінився і лише 7% – що він дещо зменшився. У 2011 році тенденція суттєво не змінилася. Як бачимо, за таких умов бізнес в Україні фактично несе не тільки легальне «податкове навантаження», а й додаткові транзакційні витрати на покриття «корупційної» складової інституціонального тиску.

Вирішити цю ситуацію можна лише завдяки зміні самого підходу до державного регулювання підприємницької діяльності в Україні, пріоритет в якому має бути зроблено на максимальному спрощенні умов її ведення й зниженні рівня податкового тиску.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладене вище, можна зазначити, що надмірна зарегульованість підприємницької діяльності й досить високе податкове навантаження, відсутність прозорості в нормативній базі та простоті процедури реєстрації, ведення й обліку поточної діяльності бізнесу не сприяють розвитку інвестиційних процесів в Україні, перешкоджають економічному розвитку і взагалі є дуже небезпечними в умовах світової фінансово-економічної кризи, що триває, оскільки, підірвавши основи безпечного функціонування бізнесу, не можливо забезпечити фінансово-економічну стабільність держави в цілому.

Стимулювання розвитку економічної діяльності в Україні можливо досягти шляхом прийняття ряду заходів, спрямованих на:

1) максимальне й реальне спрощення не тільки процедури створення підприємства, а й дерегуляції бізнесу в ході його звичайної господарської діяльності;

2) перегляд системи пенсійного та інших видів соціального страхування в Україні, зменшення ставок єдиного соціального внеску, що буде сприяти легалізації виплат з оплати праці, виведення їх з «тіні». Причому це має бути зроблено виключно економічним, а не адміністративно-примусовим шляхом, як це намагаються робити в сучасних умовах. Зазначимо, що зменшення ставок єдиного соціального внеску зовсім не означає зменшення суми надходжень до Пенсійного фонду. Якщо ті кошти, що сьогодні знаходяться в «тіні», будуть легалізовані, то це призведе до збільшення надходжень до Пенсійного фонду, незважаючи на зменшення ставок;

3) формування культури сплати податків, виховання сумлінних платників знову-таки економічним, а не примусовим шляхом на основі стимулювання відкритої, законної ефективної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності й ліквідації економічних стимулів відносно ухиляння від податків. Транзакційні витрати у вигляді загальної суми всіх податків і платежів мають стати суттєво нижчими порівняно з транзакційними витратами на підтримання «нелегальної» чи «тіньової» діяльності.

Вважаємо, що прийняття й запровадження таких заходів зможе підтримати вітчизняний бізнес у складних економічних умовах, сприятиме виживанню й підтриманню економічно безпечного розвитку суб'єктів господарювання, а в кінцевому підсумку принесе й більші надходження податкових платежів у державний і місцеві бюджети.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з конкретизацією заходів відносно дерегуляції підприємницької діяльності в Україні за різними її напрямками й видами.

Stimulation of development of economic activity in Ukraine is possible through the adoption of a number of measures aimed at:

1) the maximum and actual simplification of the procedure of creation of the enterprises and deregulation of business in the course of its ordinary business activities;

2) revision of the system of pension and other forms of social insurance in Ukraine, reduction of the rates of the single social contribution, which will contribute to the legalization of payments on wages, remove them from the «shadow», and it should be done by economic means. Note that the reduction in the rate of the single social contribution does not mean the reduction of the amount of revenues of the Pension fund, because, if those funds, which today are located in the «shadow» will be legalized, it will lead to increase revenues to the Pension fund, despite of decrease in rates;

3) the formation of the culture of paying taxes, education conscientious payers against the economic, and not forced by through promotion of an open, rules of effective activity of subjects of entrepreneurial activity and liquidation of economic incentives in respect of tax evasion. Transaction costs in the form of the total sum of all taxes and payments should be significantly lower in comparison with transaction costs on the maintenance of «illegal» or «shadow» activities.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селівєрстова І.О., Скупова Т.В. Податкове навантаження на суб'єктів господарювання в Україні // Проблеми системного підходу в економіці. Електронне наукове фахове видання. – 2009. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_1/Skupova_109.htm.
2. Doing business 2008. Comparing Regulation in 178 economies. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Washington, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB07-FullReport.pdf>.
3. Doing business 2009. Comparing Regulation in 181 economies. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Washington, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB09-FullReport.pdf>.
4. Doing business 2010. Comparing Regulation in 183 economies. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Washington, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB10-FullReport.pdf>.
5. Paying Taxes 2010. The global picture. PWC. The World Bank. Washington, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://media.theaustralian.com.au/pdf/Paying_Taxes.pdf.
6. Doing business 2011. Making a Difference for Entrepreneurs. Comparing Business Regulation in 183 economies. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Washington, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB11-FullReport.pdf>.
7. Paying Taxes 2011. The global picture. PWC. The World Bank. Washington, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/thematic-reports/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Special-Reports/Paying-Taxes-2011.pdf>.
8. Doing Business 2012. Doing Business in a More Transparent World. Comparing Regulation for Domestic Firms in 183 economies. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Washington, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>.
9. Paying Taxes 2012. The global picture. PWC. The World Bank. Washington, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Special-Reports/Paying-Taxes-2012.pdf>.
10. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Перевод с англ. А.Н.Нестеренко / Предисловие и научное редактирование Б.З.Мильнера. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politzone.in.ua/index.php?id=477>.
11. Васьків О., Пода А. Підприємство як суб'єкт і об'єкт інституційної пастки // Вісник THEU. – 2010. – № 4. – С. 98–110.
12. Полтерович В.И. Институциональные ловушки и экономические реформы / В.М.Полтерович. – М.: ЦЭМИ РАН и РЭШ, 1999. – 37 с.
13. Базиліук А.В. Тіньова економіка в Україні / А.В.Базиліук, С.О.Коваленко: монографія / Наук. ред. В.Ф.Волик. – К.: НДЕІ Мінекономіки України, 1998. – 206 с.
14. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
15. Global Corruption Barometer (Індекс восприяття корупції 2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://derzku.blogspot.com/2011/12/global-corruption-barometer.html>; http://www.transparency.org/news_room/in_focus/2011/ukraine_nis_2011.